

МОНГОЛ УЛСЫН СТАНДАРТ

Ангилалтын код: 35.240.70

Газар зүйн мэдээлэл. Түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн өгөгдлийн үзүүлэлт	MNS 6925-13 : 2021
Geographic information. Data specification on Historical, cultural and archaeological heritage	

Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2021 оны 07 дугаар сарын 09-ны өдрийн С/36 дугаар тушаалаар батлав.

Энэхүү стандартыг Стандарт, техникийн зохицуулалтын улсын мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэсэн 2021 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрөөс эхлэн хүчинтэй.

1 Хамрах хүрээ

Түүх, соёл, археологийн өв орон зайн суурь өгөгдлийн сан нь түүх, соёлын дурсгалт газартай холбоотой бүх элементүүд болох үл хөдлөх дурсгалын газар зүйн байршил, түүхэн цаг үе, төрөл зүйлийн ангилал, хамрах хүрээ, хамгаалалт, байгалийн болон хүний хүчин зүйлийн нөлөөлөл, малтлага, судалгаа, сэргээн засварлах, тэдгээрийн мэдээллийг агуулна.

Энэхүү стандарт нь түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн суурь өгөгдлийн сангийн бүтэц, стерео төрлүүд, атрибут мэдээллийн шаардлага, UML диаграмм (Загварчлалын Нэгдмэл Хэл: UML-Unified Modeling Language), өгөгдлийн чанарын үзүүлэлтүүдийг тодорхойлоход хамаарна.

Монгол улсын нийт газар нутгийн хэмжээнд түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн суурь өгөгдлийг бүрдүүлэх, шинэчлэх, хөтлөх үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага, аж ахуйн нэгжид хамаарна.

2 Норматив эшлэл

Энэхүү стандартад дараах эш татсан стандарт, баримт бичгүүдийг хэрэглэнэ. Огноо заасан эшлэлийн хувьд зөвхөн эш татсан хэвлэлийг хэрэглэнэ. Огноо заагаагүй эшлэлийн хувьд тухайн стандартын хамгийн сүүлийн хэвлэл (нэмэлтийн хамт)-ийг хэрэглэнэ.

ISO 19103: 2005, Газар зүйн мэдээлэл – Үзэл баримтлалын схем;

ISO 19107: 2005, Газар зүйн мэдээлэл – Орон зайн схем;

ISO 19108: 2005, Газар зүйн мэдээлэл – Цаг хугацааны схем;

ISO 19111: 2007, Газар зүйн мэдээлэл – Орон зайн суурь солбицол;

ISO 19113: 2005, Газар зүйн мэдээлэл – Чанарын зарчим;

ISO 19118: 2006, Газар зүйн мэдээлэл – Кодлолт;

ISO 19125-1: 2004, Газар зүйн мэдээлэл – Энгийн биетийн хандалт - 1-р хэсэг: Нийтлэг архитектур;

ISO 19135: 2007, Газар зүйн мэдээлэл – Бүртгэлийн явц;

ISO/TS 19138: 2006, Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанарын хэмжүүр;

ISO/TS 19139: 2007, Газар зүйн мэдээлэл – Мета өгөгдөл – XML схемийн хэрэгжилт;

ISO/DIS 19157, Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанар;

MNS 5774:2007 Газар зүйн мэдээлэл – Мета өгөгдөл

MNS ISO/TS 19104:2012 Газар зүйн мэдээлэл - Нэр томьёо

3 Нэр томьёо, тодорхойлолт

Энэхүү стандарт ба түүнд холбогдох бусад стандартын хувьд дараах нэр томьёо, тодорхойлолтыг хэрэглэнэ.

3.1 Үндсэн агуулгад хамаарах ойлголт

3.1.1

орон зайн өгөгдөл

газрын гадарга дээрх болон доорх, ус, агаар, сансрын орон зайд орших байгалийн болон хүний үйл ажиллагаагаар бүтээгдсэн биет юмс, үзэгдлийн байрлал, хил зааг, түүний шинж чанарыг тодорхойлсон мэдээллийн цогц.

3.1.2

орон зайн суурь өгөгдөл

харьцангуй урт хугацаанд үл өөрчлөгдөх, оролцогч талуудын хэрэгцээг нийтлэгээр хангах боломжтой, үндсэн буюу голлох мэдээлэл гэж тодорхойлсон орон зайн өгөгдөл.

3.1.3

өгөгдлийн багц

өгөгдлийн сангийн нэг сэдэвчилсэн агуулгын хүрээнд багтах хэд хэдэн өгөгдлийн цуглуулга.

3.1.4

стерео төрөл

стандартад ашиглаж байгаа биет болон атрибутын ижил төстэй шинж чанарыг харгалзан үүсгэсэн ангилал, төрлийг.

3.1.5

өгөгдөл төрөл

ямар нэгэн геометр дүрслэл агуулаагүй, өгөгдлийн сэдэвчилсэн утга, хэмжээс, формат зэргийг илэрхийлэгч, хэд хэдэн үзүүлэлтүүдийг агуулсан төрлийг.

3.1.6

биет төрөл

орон зайн агуулга бүхий геометр биетээр дүрсэлсэн болон дүрслэх боломжтой биетийг илэрхийлэгч төрөл.

3.1.7

кодын жагсаалт

биетийн төрөл эсвэл өгөгдлийн төрлийн атрибутадаа ашиглах урьдчилан боловсруулж үүсгэсэн ангиллын утгын жагсаалт.

3.1.8

домэйн

Тухайн сэдвийн үзүүлэлтийн агуулгын хүрээг илэрхийлнэ. Тухайлбал, хэмжээс /measure/ заасан утгын төрөлд “хэмжсэн тоон утга” байх ёстой гэсэн шалгуур домэйн болно.

3.2 Атрибутын утгын төрөлд /Value type/ хамаарах ойлголт

3.2.1

Boolean

Тухайн мэдээлэл үнэн эсвэл худлаа гэсэн хоёр боломжит утгын аль нэгийг сонгоход хэрэглэдэг утгын төрөл юм (ихэвчлэн тийм бөгөөд үгүй гэсэн төрөл ашигладаг) (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19103:2005-аас үзэж болно).

3.2.3

Character string

Тэмдэгтийн мөр. Бичиглэхэд ашигладаг тэмдэгтүүдийн жагсаалт (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19103:2005-аас үзэж болно).

3.2.4

Date time

Цаг хугацааг заасан утгын төрөл. Огноо, цагийн хослол хэлбэрээр байна (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19103:2005-аас үзэж болно).

3.2.5

Identifier

Өгөгдөл мэдээллийг хариуцагч эрх бүхий байгууллагаас олгосон орон зайн объектын танигч буюу тодорхойлогч. Энэ нь тухайн өгөгдлийг бусад программ, системүүд лавлах, холбох үед ашиглана (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг: INSPIRE DS-D2.5-аас үзэж болно).

3.2.6

Measure

Хэмжилтийн үр дүнд гаргасан хэмжигдэхүүний тоон утга (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19103:2005-аас үзэж болно).

3.2.6

Decimal

Аравтын бутархайгаар илэрхийлсэн бутархай тоон утга (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19103:2005-аас үзэж болно).

3.2.7

GM_Object

геометрийн объектын ангилал зүйн язгуур анги бөгөөд Газар зүйн хувьд хамааралтай бүх геометрийн объектуудыг төлөөлдөг (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19107:2003-аас үзэж болно).

3.2.8

GM_Point

Цэг бол зөвхөн нэг цэгээс бүрдэх геометр объектын өгөгдлийн үндсэн төрөл юм (Дэлгэрэнгүй мэдээллийг ISO/TS 19107:2003-аас үзэж болно).

4 Техникийн шаардлага

4.1 Орон зайн өгөгдлийн сангийн бүтэц, агуулгад тавих шаардлага

4.1.1 Орон зайн өгөгдлийн сан нь өгөгдлийг сэдэв, агуулгаас хамааруулан багцалсан хэлбэр болох “өгөгдлийн багц”, өгөгдлийн багц дотор агуулагдах стерео төрлүүд, өгөгдөл тус бүрийн дэлгэрэнгүй “атрибут”, атрибутад орох мэдээллийг төрөлжүүлж ангилсан “кодын жагсаалт” гэсэн хэсгүүдээс тогтсон бүтэцтэй байна. (1-р зургийг үзнэ үү)

1-р зураг – Түүх, соёл, археологийн өвийн өгөгдлийн сангийн бүтэц, агуулга

4.1.2 Орон зайн өгөгдлийн сангийн багц тус бүрээр биет төрлүүд тэдгээрт хамаарах өгөгдөл төрөл, биет төрөл болон өгөгдөл төрлийн атрибут, атрибутын талбарт оруулах утга болон утгын төрлийн А хавсралт норматив шаардлагыг заана.

4.1.3 В хавсралтаар кодын жагсаалтын норматив шаардлагыг тодорхойлно. Кодын жагсаалт нь атрибутын талбарт оруулах утгад ашиглах тогтмол утга бүхий ангилал гэж ойлгоно.

4.1.4 Орон зайн өгөгдлийн сангийн багцад орсон өгөгдөл нь А хавсралтын А.1-р хүснэгтэд үзүүлсэн «биет төрөл», «өгөгдөл төрөл», «кодын жагсаалт» гэсэн стерео төрөлтэй байх шаардлагыг хангана.

4.1.5 Биет төрөл тус бүрийн орон зайн дүрслэлийг А хавсралтын А.1-р хүснэгтэд “Биетийн төрөл” баганад үзүүлсэн шаардлагын дагуу дүрсэлнэ.

4.1.6 Өгөгдлийн нэрийг монгол, англи хэлээр тус тусад нь нэрлэх бөгөөд мэдээллийг бүрдүүлэхдээ тодорхойлолтоор илэрхийлсэн агуулгын дагуу байхыг шаардана.

4.1.7 Түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн суурь өгөгдлийн сан нь А хавсралтын А.1-р хавсралтын хүснэгтийн дагуу **Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал** гэсэн 1 өгөгдлийн багцаас бүрдсэн байна.

4.1.8 Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал орон зайн өгөгдлийн санд 2 биет төрөл агуулна.

4.2 Атрибурад тавих шаардлага

4.2.1 Өгөгдлийн атрибут мэдээлэл нь өгөгдөл тус бүрээр А хавсралтын А.2-р хүснэгтэд үзүүлсэн шаардлагыг хангана.

4.2.2 Атрибут нь А хавсралтын А.2-р хүснэгтэд үзүүлсний дагуу атрибутын нэрийг монгол, /англи хэл/-ээр нэрлэх, “талбарт оруулах утга”, “утгын төрөл”, “тэмдэгтийн урт” гэсэн шаардлагыг хангахаас гадна тодорхойлолтод тусгасан мэдээллийн агуулгын дагуу бүрдүүлэлт, бичиглэлийг хийсэн байхыг шаардана.

4.2.3 Орон зайн өгөгдлийн сангийн биет төрөл нь давтагдашгүй гадаад танигч атрибутыг агуулах шаардлагатай. Гадаад танигч /External id/ нь орон зайн объектын танигч нь өгөгдлийн сангийн гадаад танигч үүсгэхэд ашиглах тусгай танигч код бөгөөд “дотоод танигч” /Local id/, “нэрийн талбар” /Name space/, “танигчийн хувилбар” /Version id/ гэсэн 3 атрибутаас бүрдэнэ.

4.2.3.1 “Дотоод танигч /Local id/” нь тухайн өгөгдлийг хариуцагч эрх бүхий этгээдийн үүсгэж өгсөн танигч, тоо болон үсгийг агуулсан давтагдашгүй дугаар байхыг шаардана.

4.2.3.2 “Нэрийн талбар /Name space/” нь өгөгдлийн нэр эсвэл өгөгдөл хариуцагч эрх бүхий байгууллагын нэр.

4.2.3.3 “Танигчийн хувилбар /Version ID/” нь орон зайн объектын одоогийн үйлчилж буй танигчийн хувилбар. Дотоод танигч шинэчлэгдсэн тохиолдолд хэд дэх эсвэл хэзээний хувилбар болохыг илэрхийлэгч үзүүлэлт бөгөөд дэс дугаар эсвэл огноо хэлбэрээр бүртгэсэн байхыг шаардана.

4.2.4 Түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн суурь өгөгдлийн сан нь 4.2.4.1-4.2.4.2-д заасан “Газар зүйн нэр” /Geographical name/, “Хил зааг” /Boundary/ орон зайн дэд өгөгдлийн сантай холбогдоно.

4.2.4.1 “Газар зүйн нэр” /Geographical name/ нь тухайн дурсгалт газрын “Нэр” /Name/ гэх атрибутаар холбогдох бөгөөд талбарт оруулах утгад «Газар зүйн нэр» гэсэн «өгөгдөл төрөл»-ийг ашиглах бөгөөд түүний агуулгыг “MNS 6925-3 : 2021, Газар зүйн

мэдээлэл. Газар зүйн нэрийн орон зайн өгөгдлийн үзүүлэлт” стандартаас авч ашиглана.

4.2.4.2 “Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж” /Administrative unit/ нь тухайн түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын “Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн ангилал” /Administrative unit sub class/ гэх атрибутаар холбогдох бөгөөд талбарт оруулах утгад Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн дэд ангилал /Administrative unit sub class value/ кодын жагсаалтыг ашиглах бөгөөд түүний агуулгыг “MNS 6925-16 : 2021, Газар зүйн мэдээлэл. Хил заагийн орон зайн өгөгдлийн үзүүлэлт” стандартаас авч ашиглана.

4.3 Кодын жагсаалтад тавих шаардлага

4.3.1 А хавсралтын А.1-р хүснэгтэд кодын жагсаалтын тодорхойлолт, В хавсралтад кодын жагсаалтын кодын утга, түүний тодорхойлолтын дагуу норматив шаардлагыг хангана.

4.3.2 Түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн өгөгдлийн санд 9 кодын жагсаалт агуулна.

4.3.3 А хавсралтын А.2 хүснэгтэд заасан атрибутын талбарт оруулах утгад заасан кодын жагсаалтын дагуу В хавсралтаас ангиллын утгыг сонгож оруулах нөхцөлөөр ашиглана.

4.4 UML диаграммд тавих шаардлага

4.4.1 Орон зайн объектын төрөл, атрибут, утгын төрөл, тэдгээрийн холбоосыг С хавсралтад үзүүлсэн UML (Загварчлалын Нэгдмэл Хэл: UML-Unified Modeling Language) диаграммын дагуу өгөгдлийг загварчилна.

4.4.2 Орон зайн өгөгдлийг загварчлах, боловсруулалтыг автоматжуулах, хэрэглээний схемд суурилсан өөр өөр түвшний өгөгдлийг уялдуулахад С хавсралтад үзүүлсэн UML диаграммыг ашиглана.

4.4.3 С хавсралтад үзүүлсэн UML диаграммаас гадна түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн суурь өгөгдлийн сантай хамааралтай бусад орон зайн суурь өгөгдлийн сангийн UML диаграммыг ашиглахыг зөвшөөрнө.

4.5 Өгөгдлийн чанарт тавих шаардлага

4.5.1 Өгөгдлийн чанарт тавигдах шаардлага нь түүх, соёл, археологийн өвийн суурь орон зайн өгөгдлийн нэгжийн чанарыг үнэлэх, баримтжуулах зорилготой чанарын элементүүдийн шаардлагыг D Хавсралтын D.1.1 - D.1.6-р хүснэгтэд үзүүлснээр дагаж мөрдөнө.

ТАЙЛБАР: Эдгээр шаардлага нь олон улсын ISO 19157 стандартад заасан чанарын үзүүлэлтүүд юм. Энэхүү дурдсан ерөнхий шаардлагуудыг дагаж мөрдөх нь олон улсын хэмжээний нэгдсэн үзүүлэлттэй байх зарчимд нийцдэг.

4.5.2 Түүх, соёл, археологийн өвийн орон зайн суурь өгөгдлийн сангийн өгөгдлийн нэгж болох багц, биет төрөл, өгөгдөл төрлүүд нь өгөгдлийн чанарын дараах ерөнхий шалгуур үзүүлэлтийг хангана. Үүнд:

4.5.2.1 “Бүрэн бүтэн байдал”-ыг хангах шаардлага болох өгөгдлийн чанарын шалгуур үзүүлэлт нь өгөгдлийн багц, орон зайн объектын төрлийн түвшнээс илүү гарах эсвэл дутахгүй байх шаардлагатай.

4.5.2.2 “Утга агуулгын нийцтэй байдал”-ыг хангах шаардлага болох өгөгдлийн бүтэц, атрибут ба харилцан хамаарлуудын логик дүрмүүдийг баримтлах түвшин.

4.5.2.3 “Байрлалын нарийвчлал” орон зайн объектын байрлалын нарийвчлалын түвшин.

4.5.2.4 “Сэдэвчилсэн нарийвчлал”-ын өгөгдлийн багц, биет төрөл, өгөгдөл төрөл, эдгээрийн атрибут нь үнэн зөв бөгөөд сэдэв агуулгын дагуу байна.

ТӨГСӨВ.

А хавсралт
(норматив)

Орон зайн өгөгдлийн бүтэц, агуулга

А. 1-р хүснэгт – Түүх, соёл, археологийн өв орон зайн суурь өгөгдлийн багц болон жагсаалт

А.1.1 Өгөгдлийн багц: Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал өгөгдөл (Immovable historical and cultural monuments)

Д/д	Өгөгдлийн нэр	Стерео төрөл	Биетийн төрөл	Тодорхойлолт
1	Үл хөдлөх дурсгал / <i>Immovable monument</i> /	«биет төрөл» /feature type/	Цэг	Түүх, урлаг, шинжлэх ухааны хувьд бүх талын үнэт ач холбогдол бүхий уран барилга, сүрлэг чимэглэлийн уран баримал, уран зургийн бүтээл, археологийн олдвор, бичээс, агуй болон цогцолбор дурсгал хамаарна.
2	Дурсгалын хамрах хүрээ / <i>Monument site</i> /	«биет төрөл» /feature type/	Полигон	Хүний болон хүн, байгалийн хамтарсан бүтээлүүд мөн түүх, гоо зүй, угсаатны судлалын хувьд бүх талын үнэт ач холбогдол бүхий археологи, түүхийн дурсгалт газрыг багтаасан бүс нутгийг хэлнэ.
3	Үл хөдлөх дурсгалын үндсэн ангилал / <i>Immovable monument major type value</i> /	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Үл хөдлөх дурсгалыг түүх болон археологийн соёлын өвийн чиглэлээр төрөл зүйлээр ангилсан байдал.
4	Үл хөдлөх дурсгалын дэд ангилал / <i>Immovable monument sub type value</i> /	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Үл хөдлөх дурсгалыг түүх болон археологийн соёлын өвийн чиглэлээр төрөл зүйлээр дэд ангилалд хуваасан байдал.
5	Үл хөдлөх дурсгалын анхдагч ангилал / <i>Immovable monument primary type value</i> /	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Үл хөдлөх дурсгалыг түүх болон археологийн соёлын өвийн чиглэлээр төрөл зүйлээр нь анхдагч ангилалд хуваасан байдал.
6	Үл хөдлөх дурсгалын чулуулгийн төрөл, ангилал / <i>Solid type value</i> /	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Түүх, соёлын дурсгалын чулуулгийн материалын төрлийг илэрхийлнэ.
7	Хүний үйл ажиллагаагаар учирсан гэмтлийн төрөл, ангилал / <i>Anthropogenic damage type value</i> /	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Хүний санаатай болон санамсаргүй үйл ажиллагааны төрөл.

8	Байгалийн хүчин зүйлээр учирсан гэмтлийн төрөл, ангилал /Natural damage type value/	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Байгалийн гамшигт үзэгдлүүд болон ургамал, мал амьтны нөлөө.
9	Хүрээний төрөл, ангилал /Zone type value/	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Үл хөдлөх дурсгалын хамгаалалтын хүрээ эсвэл хамрах хүрээг тодорхойлно.
10	Хамгаалалтын төрөл, ангилал /Protection type value/	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Тухайн түүх, соёлын дурсгалын хамгаалалтын зэрэглэлийн түвшнийг тодорхойлно.
11	Хамгаалалтын зэрэглэл өөрчлөх саналын ангилал /Protection change proposal/	«кодын жагсаалт» /code list/	Ангилал	Тухайн түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрын хамгаалалтын зэрэглэл нь засаг захиргааны удирдлагын аль түвшинд шилжихийг заана.

А. 2-р хүснэгт - Орон зайн өгөгдлийн дэд сангийн биет төрлийн атрибутын агуулга

А.2.1 Өгөгдлийн багц - Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал (Immovable historical and cultural monuments)

А.2.1.1 Өгөгдлийн нэр: Үл хөдлөх дурсгал (Immovable monument)

Д/д	Атрибут	Талбарт оруулах утга	Утгын төрөл	Тэмдэгтийн урт	Тодорхойлолт
1	Геометр /Geometry/	ГМ Цэг /GM_Point/	-	-	Сонгосон орон зайн лавлах систем дэх координатаар илэрхийлсэн цэгийн байрлал.
2	Дотоод танигч /Local id/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	50	Тухайн өгөгдлийг хариуцагч эрх бүхий этгээдийн үүсгэж өгсөн танигч, тоо болон үсгийг агуулсан давтагдашгүй дугаар байна.
3	Нэрийн талбар /Name space/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	200	Өгөгдлийн нэр эсвэл өгөгдөл хариуцагч эрх бүхий байгууллагын нэр.
4	Танигчийн хувилбар /Version id/	Огноо /Date time/	Огноо /Date time/	25	Орон зайн объектын одоогийн үйлчилж буй танигчийн хувилбар. Дотоод танигч шинэчлэгдсэн тохиолдолд хэд дэх эсвэл хэзээний хувилбар болохыг илэрхийлэгч үзүүлэлт бөгөөд дэс дугаар эсвэл огноо хэлбэрээр бүртгэнэ.
5	Мэдээлэл бүртгэсэн огноо /Begin lifespan version/	Огноо /Date time/	Огноо /Date time/	25	Орон зайн объектын энэ хувилбарыг орон зайн өгөгдлийн багцад оруулсан эсвэл өөрчилсөн огноо болон цаг.
6	Мэдээлэл засварласан, устгасан огноо /End lifespan version/	Огноо /Date time/	Огноо /Date time/	25	Орон зайн объектын энэ хувилбарыг орлуулсан эсвэл орон зайн өгөгдлийн багцад ашиглахаа больсон огноо.
7	Нэр /Name/	«Газар зүйн нэр» «Geographical name»	-	-	Үл хөдлөх дурсгалын оршин байгаа газрын нэрийг тодорхойлно.
8	Дурсгалын нэр /Monument name/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	200	Үл хөдлөх дурсгалын нэрийг бичнэ. /нэмэлт нэр, өөр дуудлага, түүхэн нэр болон эксоним нэрийг оруулах боломжийг олгоно/.

9	Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн ангилал /Administrative unit sub class/	Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн дэд ангилал /Administrative unit sub class value/	-	-	Дурсгалын байршлыг илэрхийлэх засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн сум, дүүргийн ангилал. Хил заагийн орон зайн дэд өгөгдлийн сангийн Administrative unit sub class value - кодын жагсаалтын утгаас авч ашиглана.
10	Үл хөдлөх дурсгалын үндсэн төрөл /Immovable monument major type/	Үл хөдлөх дурсгалын үндсэн ангилал /Immovable monument major type value/	-	-	Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын ерөнхий буюу үндсэн төрлийг илэрхийлнэ. Immovable monument major type value – кодын жагсаалтаас авна.
11	Үл хөдлөх дурсгалын дэд төрөл /Immovable monument sub type/	Үл хөдлөх дурсгалын дэд ангилал /Immovable monument sub type value/	-	-	Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын дэд төрлийг илэрхийлнэ. Immovable monument sub type value – кодын жагсаалтаас авна.
12	Үл хөдлөх дурсгалын анхдагч төрөл /Immovable monument primary type/	Үл хөдлөх дурсгалын анхдагч ангилал /Immovable monument primary type value/	-	-	Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын анхдагч ангиллыг илэрхийлнэ. Immovable monument primary type value – кодын жагсаалтаас авна.
13	Үл хөдлөх дурсгалын чулуулгийн төрөл /Solid type/	Үл хөдлөх дурсгалын чулуулгийн төрөл, ангилал Solid type value/	-	-	Тухайн чулуун дурсгалыг урласан материалыг сонгож бичих. Solid type value – кодын жагсаалтаас авна.
14	Тодорхойлолт /Definition/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	300	Тухайн дурсгалт газрын шинж чанар, хэлбэр, хэмжээ, тоо ширхэг, хийсэн материал, хадгалалт хамгаалалтын байдал зэргийг тоочин тэмдэглэл хөтөлж бичих.
15	Урт /Length/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалын уртын хэмжээ.
16	Өргөн /Width/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалын өргөний хэмжээ.
17	Өндөр /Height/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалын өндрийн хэмжээ.
18	Зузаан /Depth/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалын зузаан.

19	Голч /Diameter/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалын голч буюу диаметрийн хэмжээ.
20	Дэлхийн өвд бүртгэгдсэн эсэх /World heritage inscribed/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Дурсгалт газрыг дэлхийн өвд бүртгэгдсэн эсэхийг тодорхойлно.
21	Тусгай хамгаалалтад авах хэрэгцээ /Special protection requirement/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Дурсгалт газрыг тусгай хамгаалалтад авах шаардлагатай эсэх.
22	Яаралтай авран хамгаалах шаардлагатай эсэх /Urgent protection requirement/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Дурсгалт газрыг яаралтай авран хамгаалах шаардлагатай эсэх.
23	Өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтын байдал /Ownership change proposal/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Дурсгалт газрыг өмчлөх, эзэмших болон ашиглаж буй байдлыг өөрчлөх саналтай эсэхийг тодорхойлно.
24	Сэргээн засварласан эсэх /Repair/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрыг сэргээн засварлаж, янзалсныг тодорхойлно.
25	Сэргээн засварлах шаардлагатай эсэх /Repair requirement/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Тухайн түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрыг сэргээн засварлах шаардлагатай эсвэл шаардлагагүй гэдгийг тогтооно.
26	Хүний үйл ажиллагаагаар учирсан гэмтлийн төрөл /Anthropogenic damage type/	Хүний үйл ажиллагаагаар учирсан гэмтлийн төрөл, ангилал /Anthropogenic damage type value/	-	-	Хүний санаатай болон санамсаргүй үйл ажиллагааны нөлөөлөл. Anthropogenic damage type value - харгалзах кодын жагсаалтаас авч ашиглана.
27	Байгалийн хүчин зүйлийн нөлөөгөөр учирсан гэмтлийн төрөл /Natural damage type/	Байгалийн хүчин зүйлийн нөлөөгөөр учирсан гэмтлийн төрөл, ангилал /Natural damage type value/	-	-	Байгалийн гамшигт үзэгдлүүд болон ургамал, мал амьтны нөлөөлөл. Natural damage type value - харгалзах кодын жагсаалтаас авч ашиглана.

А.2.1.2 Өгөгдлийн нэр: Дурсгалын хамрах хүрээ (Monument site)

Д/д	Атрибут	Талбарт оруулах утга	Утгын төрөл	Тэмдэгтийн урт	Тодорхойлолт
1	Геометр /Geometry/	ГМ Объект /GM_Object/	-	-	Сонгосон орон зайн лавлах систем дэх координатаар илэрхийлсэн байрлал.

ГАЗРЫН САЛБАРЫН СТАНДАРТЧИЛЛЫН ТЕХНИКИЙН ДЭГДЭЭЛЭЛТ /ТХ-36/ УЛСЫН ҮЗЛЭГ-2026
СТАНДАРТ, ХЭМЖИЛГ ЗҮЙНГЭЭЛЭЛТ: 2026-03-31

Монгол Улсын стандарт мөн болно. Хувилан олшруулахыг хориглоно.

2	Дотоод танигч /Local id/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	50	Тухайн өгөгдлийг хариуцагч эрх бүхий этгээдийн үүсгэж өгсөн танигч, тоо болон үсгийг агуулсан давтагдашгүй дугаар байна.
3	Нэрийн талбар /Name space/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	Тэмдэгтийн мөр /Character string/	200	Өгөгдлийн нэр эсвэл өгөгдөл хариуцагч эрх бүхий байгууллагын нэр.
4	Танигчийн хувилбар /Version id/	Огноо /Date time/	Огноо /Date time/	25	Орон зайн объектын одоогийн үйлчилж буй танигчийн хувилбар. Дотоод танигч шинэчлэгдсэн тохиолдолд хэд дэх эсвэл хэзээний хувилбар болохыг илэрхийлэгч үзүүлэлт бөгөөд дэс дугаар эсвэл огноо хэлбэрээр бүртгэнэ.
5	Мэдээлэл бүртгэсэн огноо /Begin lifespan version/	Огноо /Date time/	Огноо /Date time/	25	Орон зайн объектын энэ хувилбарыг орон зайн өгөгдлийн багцад оруулсан эсвэл өөрчилсөн огноо болон цаг.
6	Мэдээлэл засварласан, устгасан огноо /End lifespan version/	Огноо /Date time/	Огноо /Date time/	25	Орон зайн объектын энэ хувилбарыг орлуулсан эсвэл орон зайн өгөгдлийн багцад ашиглахаа больсон огноо.
7	Дурсгалт газрын нэр /Name/	«Газар зүйн нэр» «Geographical name»	-	-	Дурсгал оршиж байгаа газар болон тухайлсан нэрийг бичнэ. Газар зүйн нэрийн орон зайн өгөгдлийн дэд сангаас авна.
8	Хүрээний төрөл /Zone type/	Хүрээний төрөл, ангилал /Zone type value/	-	-	Дурсгалын хамрах хүрээ, хамгаалалтын хүрээний аль болохыг тодорхойлно. Zone type value - кодын жагсаалтаас авч ашиглана.
9	Тоо ширхэг /Quantity/	Хэмжээс /Measure/	Бүхэл тоо /Integer/	5	Хэрэв дурсгалт газрын дурсгалыг тоймлон тоолсон бол энэ хэсэгт тоон утгаар оруулна.
10	Хамгаалалтын төрөл /Protection type/	Хамгаалалтын төрөл, ангилал /Protection type value/	-	-	Дурсгалт газрыг улсын аль шатны хамгаалалтад авсан эсэхийг тодорхойлно. Protection type value – кодын жагсаалтаас авч ашиглана.
11	Хамгаалалтын зэрэглэл /Protection level/	Хамгаалалтын зэрэглэл өөрчлөх саналын ангилал /Protection change proposal/	-	-	Тухайн түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрын хамгаалалтын зэрэглэл нь засаг

ГАЗРЫН САЛБАРЫН СТАНДАРТЧИЛЛЫН ТУХАЙН ХОВОО ТУХ 36/УЛСЫН ҮЗЛЭГ-2026
СТАНДАРТ, ХАМГААЛТЫН ТӨРӨЛ, АНГИЛАЛ

Монгол Улсын стандарт мөн болно. Хувилан олшруулахыг хориглоно.

					захиргааны удирдлагын аль түвшинд шилжихийг заана. Protection change proposal – кодын жагсаалтаас авч ашиглана.
12	Хамгаалалтын бүс тогтоох /Protection zone requirement/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Дурсгалт газарт хамгаалалтын бүс тогтоох шаардлагатай эсэхийг шийдвэрлэнэ.
13	Хамгаалалтын бүсийн талбай /Protection zone area/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалт газарт хамгаалалтын бүс тогтсон бол талбайн хэмжээг илэрхийлнэ.
14	Өндрийн хэмжээ /Elevation/	Хэмжээс /Measure/	Бутархай тоо /Decimal/	5	Дурсгалын оршиж байгаа газрын өндрийн хэмжээ.
15	Малтан судалсан эсэх /Archaeological excavation/	Логик /Boolean/	Логик /Boolean/	10	Тухайн дурсгалт газрыг мэргэжлийн судалгааны байгууллага судлан шинжлэх зорилгоор малтсан эсэхийг тодорхойлно.

В хавсралт
(норматив)

Кодын жагсаалт

В.1 Өгөгдлийн багц - Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал (Immovable historical and cultural monuments)

В.1.1 Үл хөдлөх дурсгалын үндсэн ангилал – Immovable monument major type value

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
1	Чулуун зэвсгийн дурсгалт газар /stoneAgeSite/	Чулуун зэвсгийн дурсгалт газар.
2	Хадны зураг, бичгийн дурсгал /rockArtAndInscription/	Хадны зураг, бичгийн дурсгал.
3	Булш, оршуулгын дурсгал /burialSite/	Булш, оршуулгын дурсгал.
4	Тахил, тайлгын байгууламж /sacrificialSite/	Тахил, тайлгын байгууламж.
5	Барилга, архитектурын дурсгал /architecturalAndBuildingSite/	Барилга, архитектурын дурсгал.
6	Хөшөө дурсгал /monument/	Хөшөө дурсгал.
7	Үйлдвэрлэлийн үл мөр хадгалсан дурсгалт газар /ProductionSite/	Үйлдвэрлэлийн үл мөр хадгалсан дурсгалт газар.
8	Палеонтологийн олдворт газар /paleontologicalSite/	Палеонтологийн олдворт газар.

В.1.2 Үл хөдлөх дурсгалын дэд ангилал – Immovable monument sub type value

Д/д	Дэд ангилал	Үндсэн ангилал
1	Палеолит /Palaeolithic/. Хуучин чулуун зэвсгийн үе (МЭӨ 800.000-12.000 жил)	Чулуун зэвсгийн дурсгалт газрын ангилал /stoneAgeSiteTypeValue/
2	Мезолит /Mesolithic/. Дундад чулуун зэвсгийн үе (МЭӨ 12.000-7.000 жил)	
3	Неолит /Neolithic/. Шинэ чулуун зэвсгийн үе (МЭӨ 7.000-3.000 жил)	
4	Хүний сууж байсан оромж, сууц, агуй /Cave and dwelling site/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүсийн орогнож байсныг гэрчлэх олдвор бүхий дурсгалт агуй, нүхэн сууц зэргийг хэлнэ.	

5	Бусад /Other/.	Хадны зураг, бичгийн дурсгалын ангилал /rockArtAndInscriptionTypeValue/
6	Сийлмэл зураг /Petroglyphs/. Байгалийн тогтцоороо байгаа хад чулууны гадаргуу дээр хүн, мал, амьтан болон бусад зүйлсийн зургийг тусгай багаж зэвсэг ашиглан сийлж зурсан бүх төрлийн хадны сийлмэл зургуудыг хамаарна.	
7	Зос, бэхэн зураг /Ochre painting/. Байгалийн тогтцоороо байгаа хад чулууны гадаргуу дээр хүн, мал, амьтан болон бусад зургийг тусгай найрлага бүхий зос, бэх, шороон будаг ашиглан зурсан бүх төрлийн хадны зургийг хамааруулна.	
8	Тамга, тэмдэг, бичгийн дурсгал /Stamps symbols and inscription monument/. Байгалийн тогтцоороо байгаа хад чулууны гадаргуу дээр овгийн тамга болон тодорхой үсэг бичгийг ашиглан зос, бэх болон сийлбэрлэн гаргасан бүх төрлийн тамга тэмдгийн дурсгалыг хамааруулна.	
9	Неолитын булш /Neolithic burial/. Неолит буюу шинэ чулуун зэвсгийн үед хамаарах булш оршуулгын дурсгал.	Булш оршуулгын дурсгалын ангилал /burialSiteTypeValue/
10	Шоргоолжин булш /Shaped burial/. Хүрлийн үеийн булш оршуулгын дурсгал.	
11	Хиргисүүр /Khirgisuur/. Эртний хүмүүс чулуугаар том хэмжээний чулуун овоолго үйлдэж, түүнийхээ гадуур хүрээ татаж олон жижиг дугуй чулуун байгууламж дагалдуулан бүтээсэн бүх төрлийн хиргисүүрийн байгууламжууд хамаарна.	
12	Дөрвөлжин булш /Slab burial/. Хүрлийн үед хамаарах булш оршуулгын дурсгал.	
13	Пазырык булш /Pazyrik burial/. Түрүү төмрийн үеийн Алтайн нурууны археологийн соёлыг хадгалсан дурсгал.	
14	Хүннү булш /Xiongnu burial/. Хүннүгийн үед хамаарах булш оршуулгын дурсгал.	
15	Түрэг булш /Turkic burial/. Эртний Түрэгийн үед хамаарах булш оршуулгын дурсгал.	
16	Уйгур булш /Uyghur burial/. Уйгурын үеийн булш оршуулгын дурсгал.	
17	Хятан булш /Kitan burial/. Хятаны үеийн булш, оршуулгын дурсгал.	
18	Монгол булш /Mongol burial/. Дундад зууны монголчуудын булш, оршуулгын дурсгал.	
19	Хадны оршуулга /Cave burial/. Эртний нүүдэлчдийн хадны хөмөг агуйд үхэгсдээ оршуулах өвөрмөц хэлбэр.	
20	Бусад /Other/.	
21	Тахилын онгон /Sacrificial site/.	

22	Тахилын сүмийн туурь /Sacrificial temple ruins/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүс тахил тайлга хийх газар болгон барьж байгуулсан тахилын сүмүүд хамаарна.	Тахил тайлгын байгууламжийн ангилал /sacrificialSiteTypeValue/
23	Шивээ /Fence/. Өвс, мод, бургас зэргийг босгон тогтоож барьсан хашаа хороо.	
24	Овоо /Hillock/. Хүмүүсийн байгаль дэлхийгээ хамгаалах, газар орныхоо хилийн цэсийг тогтоох зэрэгтэй холбоотойгоор чулууг овоолон босгосон бүх төрлийн овоо хамаарна.	
25	Бусад /Other/.	
26	Суурьшлын ул мөр бүхий газар /Traces of an ancient settlement place/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүс богино, урт хугацаагаар суурьшин амьдарч байсныг илтгэх эртний хот суурин, цайз, хэрмийн үлдэгдэл, барилга, байшин, бууц бүхий газар зэргийг ерөнхийлөн хамаарна.	Барилга, архитектурын дурсгалын ангилал /architecturalAndBuildingSiteTypeValue/
27	Эртний хот /Ancient settlement / city/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүсийн оршин сууж байсан болон, цэргийн бэхлэлт болгон барьж байгуулсан барилга байшин, хэрмийн үлдэгдэл хамаарна.	
28	Хэрмэн зам /Wall road/.	
29	Шуудуу /Canal/. Ус урсгах гэж зориудаар ухсан болон үер усны нөлөөгөөр үүссэн суваг.	
30	Сүм хийдийн туурь /Temple ruins/. Түүхэн тодорхой цаг үед шашны хурал номын үйл ажиллагаа явуулж байсан болон мөргөл, хүндэтгэлийн үүргийг гүйцэтгэж байгаад хожим нь эвдэрч сүйдсэн, эргэж сэргээн засварлагдсан сүм хийд түүний туурь үлдэгдлүүд хамаарна.	
31	Суварга /Stupa/. Түүхэн тодорхой цаг үед шашны хурал номын үйл ажиллагаа явуулж байсан болон мөргөл, хүндэтгэлийн үүргийг гүйцэтгэж байгаад хожим нь эвдэрч сүйдсэн, эргэж сэргээн засварлагдсан суварга түүний туурь үлдэгдлүүд хамаарна.	
32	Түүхэн дурсгалт байшин /Historical monument building/. Түүхэн тодорхой цаг үед баригдаж хот байгуулалт, уран барилгын түүхийн аль нэг хэсгийг төлөөлж чадах болон түүхэн үйл хэргийн бодит дурсгал болж үлдсэн, нэрт хүмүүсийн ажиллаж, амьдарч байсан бүх төрлийн барилга байшин, орон сууцны барилга хамаарна.	
33	Агуй, оромж, түр сууц /Cave, dwelling/.	
34	Архитектурын дурсгал /Architectural monument/. Түүх, урлаг, шинжлэх ухааны хувьд бүх талын үнэт ач холбогдол бүхий салангид буюу нэгдмэл барилга байгууламж, уран барилгын цогцолбор хамаарна.	
35	Бусад /Other/.	

ТАХИЛЫН САЛБАРЫН СТАНДАРТЧИЛЛЫН ТЕХНИКИЙН ХОРОО /ТХ-36/ УЛСЫН ҮЗЛЭГ-2026

СТАНДАРТ, ХЭМЖИЛГ ЗҮЙНГ АЗАР: 2026-03-31

Монгол Улсын стандарт мөн болно. Хувилан олшруулахыг хориглоно.

36	Буган хөшөө /Deer stone/. Байгалийн гонзгой урт чулууг засаж янзлан /зарим тохиолдолд засаагүй байдаг/ гадаргуун дээд хэсэгт нар, сар дунд хэсгээр буга, доод хэсгээр нь бүс, зэр зэвсэг зэргийг сийлж цоолборлож үйлдсэн хөшөө дурсгалыг хамруулдаг.	Хөшөө дурсгалын ангилал /monumentTypeValue/
37	Хүн чулуу /Human stone/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүсийн байгалийн чулууг засаж янзлан хүний биеийн төрх гарган сийлсэн бүх төрлийн хөшөө дурсгал хамаарна.	
38	Тамга, тэмдэгтэй хөшөө чулуу /Stone statue with stamps and symbols/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүсийн байгалийн чулууг засаж янзлан гадаргуу дээр нь ямар нэг бичиг үсэг хэрэглэн түүхэн хэрэг явдал болон бусад зүйлсийн талаар бичиж үлдээсэн бичвэр бүхий хөшөөд хамаарна.	
39	Гэрэлт хөшөө /Statue/. Баатарлаг гэгээн зүйлсийг тунхаглан бататган сийлэн болгосон хөшөө.	
40	Амьтны дүрслэлтэй хөшөө /Statues with animal inscriptions/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүс амьтан эрхэмлэх зан үйлтэй холбоотойгоор байгалийн чулууг засаж янзлан амьтны дүрс гарган урлаж хийсэн чулуун дурсгалууд хамаарна.	
41	Цулгүй хөшөө /Plain statue/.	
42	Бусад /Other/.	
43	Төмөрлөг боловсруулалтын ул мөр /Metallurgical site/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүсийн олдворлож байсан уурхай болон түүнийг боловсруулж байсныг гэрчлэх ул мөр бүхий дурсгалт газрууд хамаарна.	Үйлдвэрлэлийн ул мөр хадгалсан дурсгалт газрын ангилал /ProductionSiteTypeValue/
44	Шавар боловсруулалтын ул мөр /Clay-production site/. Тодорхой түүхэн цаг үед хүмүүс шавар ахуйн хэрэгцээний сав суулга, барилгын хэрэглэгдэхүүн зэрэг эд зүйлс хийж байсан болон хийсэн зүйлсээ шатаан боловсруулж байсан ул мөр бүхий дурсгалт газрууд хамаарна.	
45	Газар тариалангийн ул мөр /Agricultural site/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүс газар хагалж, суваг шуудуу татах зэргээр тариалан эрхэлж байсныг гэрчлэх ул мөр бүхий газар нутаг хамаарна.	
46	Чулуу олдворлолтын ул мөр /Stone quarry/. Түүхэн тодорхой цаг үед хүмүүсийн олдворлож байсан чулуу эсвэл томоохон хад асга хагалж түүнийг боловсруулан ашиглаж байсныг гэрчлэх ул мөр бүхий дурсгалт газрууд хамаарна.	
47	Бусад /Other/.	
48	Кембрийн өмнөх цаг үе буюу архей протерозойн эриний олдворт газрууд /archeanAndProterozoicLocalitiesOfPre-CambrianPeriod/. Кембрийн өмнөх цаг үеийн судалгаа	

	буюу бактерийн палеонтологийн судалгаатай холбоотой олдворт газрууд /2500-540 сая жилийн өмнөх/.	Палеонтологийн олдворт газрын ангилал /paleontologicalSiteTypeValue/
49	Палеозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /PaleozoicLocalities/. Палеозойн эриний амьтан ургамлын судалгаа буюу эртний далай сав газрын амьтан ургамлын судалгааны олдворт газрууд юм /540-250 сая жилийн өмнөх/.	
50	Мезозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /MesozoicLocalities/. Мезозойн эриний амьтан ургамлын судалгаа буюу эртний эх газрын ноёлогч бүлгүүдийн гол цөм олдож судлагдаж байгаа олдворт газрууд /250-65 сая жилийн өмнөх/.	
51	Кайнозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /CenozoicLocalities/. Кайнозойн эриний амьтан ургамлын судалгаа буюу эртний хөхтөн амьтад /сүүн тэжээлтэн/-ын олдворт газрууд /65-1,8 сая жилийн өмнөх/.	

В.1.3 Үл хөдлөх дурсгалын анхдагч ангилал– Immovable monument primary type value

Д/д	Анхдагч ангилал	Дэд ангилал	Үндсэн ангилал
1	Түрэг /turkic/	Тамга, тэмдэг, бичгийн дурсгал /stampsSymbolsAndInscriptionMonument/	Хадны зураг, бичгийн дурсгалын ангилал /rockArtAndInscriptionTypeValue/
2	Уйгур /uyghur/		
3	Кидан /kidan/		
4	Монгол /mongolian/		
5	Тод /vivid/		
6	Дөрвөлжин /slab/		
7	Манж /manchu/		
8	Согд /sogd/		
9	Араб /arabian/		
10	Перс /persian/		
11	Санскрит /sanskrit/		
12	Төвд /tibetan/		
13	Хятад /china/		
14	Бусад /other/		
15	Зэл чулуу /Балбал /zel stone/	Тахилын онгон /sacrificialSite/	

16	Хашлага чулуу /palisade stone/		Тахил тайлгын байгууламжийн ангилал /sacrificialSiteTypeValue/
17	Хүннү /xiongnu/	Эртний хот /ancientSettlement/city/	Барилга, архитектурын дурсгалын ангилал /architecturalAndBuildingSiteTypeValue/
18	Түрэг /turkic/		
19	Уйгур /uyghur/		
20	Кидан /kidan/		
21	Монгол /mongolian/		
22	Манж /manchu/		
23	Тодорхойгүй /unknown/		
24	Уран барилга /Architectural building/	Архитектурын дурсгал /architecturalMonument/	
25	Уран барилгын цогцолбор /architectural complex/		
26	Temple (Сүм, хийд)		
27	Уран баримал, хөшөө /sculpture, statue/		
28	Сүрлэг чимэглэлийн дүрслэл /a majestic decoration portrayal/		
29	Хүрэл /bronze/	Хүн чулуу /humanStone/	Хөшөө дурсгалын ангилал /monumentTypeValue/
30	Түрэг /turkic/		
31	Уйгур /uyghur/		
32	Кидан /kidan/		
33	Монгол /mongolian/		
34	Тодорхойгүй /unknown/		
35	Стратиграфийн тулгуур зүсэлт газрууд /localitiesOfGeologicalTypeSection/	Кембрийн өмнөх цаг үе буюу архей протерозойн эриний олдворт газрууд /archeanAndProterozoiLocalitiesOfPre-CambrianPeriod/	Палеонтологийн олдворт газрын ангилал /paleontologicalSiteTypeValue/
36	Урьд кембрийн амьтны олдворт газрууд /pre-CambrianLocalities/		
37	Мөр хөлтөн /trilobite/	Палеозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /paleozoicLocalities/	
38	Далайн шүр /coral/	Далай тэнгисийн амьтны олдворт газруудын ангилал /classificationOfMarineDepositedLocalities/	
39	Ургамлын дардас /fossilPlant/		

40	Чулуужсан мод /petrifiedWood/	Мезозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /mesozoicLocalities/	
41	Эртний загас /fossilFish/		
42	Дун хясаа /bivalve/	Нуур усны амьтан ургамлын олдворт газруудын ангилал /classificationOfLacustrineDepositedLocalities/	
43	Үлэг гүрвэл /dinosaur/	Мезозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /mesozoicLocalities/	
44	Үлэг гүрвэлийн өндөг /dinosaurEggs/	Эх газрын амьтан ургамлын олдворт газруудын ангилал /classificationOfTerrestrialLocalities/	
45	Эртний хөхтөн амьтдын олдворт газрууд /localitiesOfFossilMammals/	Кайнозойн эриний амьтан ургамлын олдворт газрууд /cenozoicLocalities/	
46	Хөхтөн /extantMammals/		

В.1.4 Үл хөдлөх дурсгалын чулуулгийн төрөл, ангилал – Solid type value

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
1	Боржин /granite/	Боржин. Цахир, хээрийн жонш, гялтгануур, зарим өнгөт эрдсээс бүрэлдсэн, хатуу талст чулуулаг.
2	Гантиг /marble/	Гантиг. Уран баримал, уран барилгын чимэглэлд хэрэглэгддэг шохойн чулуулгаас бүтсэн янз бүрийн өнгөтэй талстлаг уулын чулуу.
3	Занар /shale/	Занар (билүүний чулуу, шаварлаг). Тунамал болон хувирмал төрхтэй томоохон бүлэг чулуулаг, зарим нь нимгэн үеэр давхраатаж тогтсон байдаг ба талст хэлбэрээр ч тохиолдоно.
4	Элсэн чулуу /sandstone/	Элсэн чулуу. 0,1-2,0 мм мөхлөгтэй, нягт барьцалдсан тунамал чулуу, барилга, шилний үйлдвэр, зүлгүүрийн түүхий эд болгон хэрэглэдэг.
5	Хүрмэн чулуу /trap/	Хүрмэн чулуу. Бараан өнгийн бялхмал чулуулаг
6	Цахиурлаг чулуу /siliceousStone/	Цахиурлаг чулуу.
7	Бөсөл /tufa/	Бөсөл (Улаан, шаргал өнгөтэй, судалтай чулуу).
8	Шохойн чулуу /limestone/	Шохойн чулуу. Шавар, цахиур, төмрийн исэл оролцсон найрлагатай, кальциас тогтсон далай тэнгисийн гаралтай, байгалийн түүхий эд, тунамал чулуу.
9	Өөхөн чулуу /soapstone/	Өөхөн чулуу. Хадан цагаан, өөхөн цагаан зэрэг зарим чулуулгуудын ерөнхий нэр.
10	Бусад /other/	Бусад.

В.1.5 Хүний үйл ажиллагаагаар учирсан гэмтлийн төрөл, ангилал – Anthropogenic damage type value

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
1	Тоносон /despoiled/	Тоносон.

2	Сүйтгэсэн /destroyed/	Сүйтгэсэн.
3	Будаж балласан /paintedAndBlackout/	Будаж балласан.
4	Хугалсан /refractive/	Хугалсан.
5	Сийлсэн /glyphic/	Сийлсэн.
6	Зөөгдсөн /moved/	Зөөгдсөн.
7	Алга болсон /disappearance/	Алга болсон.
8	Тос, сүүний бохирдолттой /milkAndButterPollution/	Тос, сүүний бохирдолттой.
9	Буруу зассан /misRepaired/	Буруу зассан.
10	Хадаг, бөс даавуу ороосон, уясан /khadagAndClothTied/	Хадаг, бөс даавуу ороосон, уясан.
11	Дэд бүтцийн аюулд өртсөн /infrastructureEndanger/	Дэд бүтцийн аюулд өртсөн.
12	Аж ахуйн үйл ажиллагаанд өртсөн /economicActivityReached/	Аж ахуйн үйл ажиллагаанд өртсөн.

В.1.6 Байгалийн хүчин зүйлийн нөлөөгөөр учирсан гэмтлийн төрөл, ангилал – Natural damage type value

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
1	Нарны нөлөөлөл /sunImpact/	Нарны нөлөөлөл.
2	Салхины нөлөөлөл /windImpact/	Салхины нөлөөлөл.
3	Эрдэс шохойн нөлөөлөл /mineralAndLimeImpact/	Эрдэс шохойн нөлөөлөл.
4	Үер, усны нөлөөлөл /floodAndWaterImpact/	Үер, усны нөлөөлөл.
5	Аянга, цахилгаанд өртсөн /thunderAndLightningImpact/	Аянга, цахилгаанд өртсөн.
6	Гал түймэрт өртсөн /fireImpact/	Гал түймэрт өртсөн.
7	Газар хөдлөлт /earthquake/	Газар хөдлөлт.
8	Хаг, ургамлын нөлөө /lichenAndPlantImpact/	Хаг, ургамлын нөлөө.
9	Биологийн бохирдолттой /biologicalPollution/	Биологийн бохирдолттой (сангас) /bird's excrement/.
10	Чулууны өгөршил /stoneDisrepair/	Чулууны өгөршил.
11	Мал, амьтны нөлөөлөл /livestockAndAnimalImpact/	Мал, амьтны нөлөөлөл.

В.1.7 Хүрээний төрөл, ангилал – Zone type value

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
-----	---------------	--------------

1	Хамрах хүрээ /monumentZone/	Дурсгалын хамрах хүрээ.
2	Хамгаалалтын хүрээ /protectionZone/	Дурсгалын хамгаалалтын хүрээ.

В.1.8 Хамгаалалтын төрөл, ангилал – Protection type value

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
1	Улсын хамгаалалтад /nationalProtection/	Улсын хамгаалалтад.
2	Аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад /provinceProtection/	Аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад.
3	Сум, дүүргийн хамгаалалтад /soulProtection/	Сум, дүүргийн хамгаалалтад.
4	Хамгаалалтад аваагүй /noProtection/	Хамгаалалтад аваагүй.

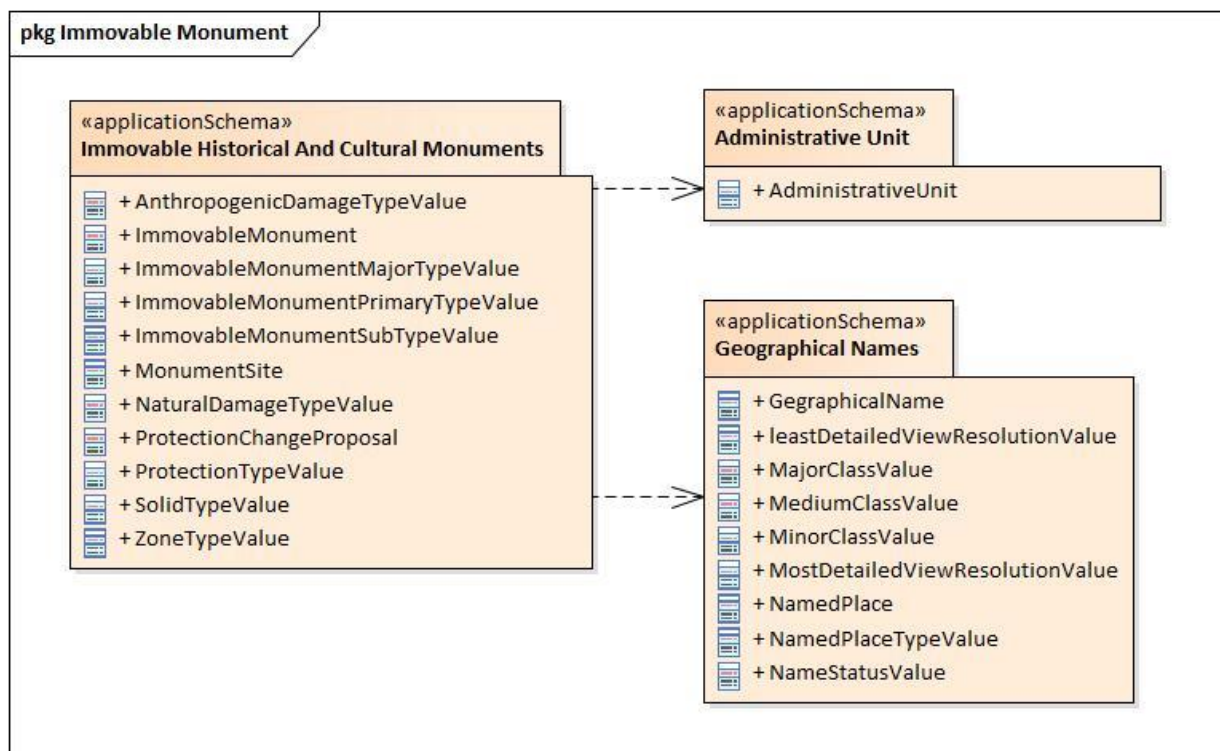
В.1.9 Хамгаалалтын зэрэглэл өөрчлөх саналын ангилал – Protection change proposal

Д/д	Ангиллын утга	Тодорхойлолт
1	Улсын хамгаалалтаас аймгийн хамгаалалтад /fromNationalToProvince/	Улсын хамгаалалтаас аймгийн хамгаалалтад.
2	Аймгийн хамгаалалтаас улсын хамгаалалтад /fromProvinceToNational/	Аймгийн хамгаалалтаас улсын хамгаалалтад.
3	Сумын хамгаалалтаас аймгийн хамгаалалтад /fromSoulToProvince/	Сумын хамгаалалтаас аймгийн хамгаалалтад.
4	Аймгийн хамгаалалтаас сумын хамгаалалтад /fromProvinceToSoul/	Аймгийн хамгаалалтаас сумын хамгаалалтад.
5	Саналгүй /NoProposal/	Саналгүй.

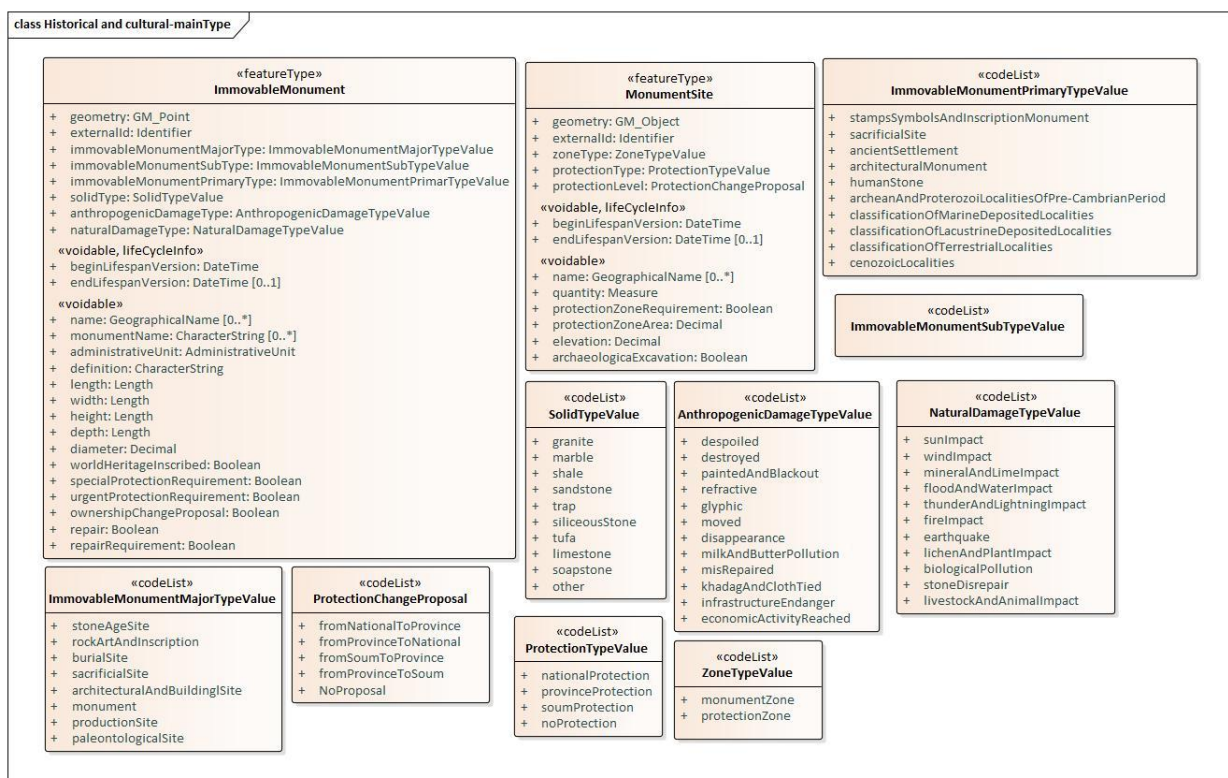
С хавсралт
(норматив)

UML (загварчлалын нэгдмэл хэл)-ийн диаграмм

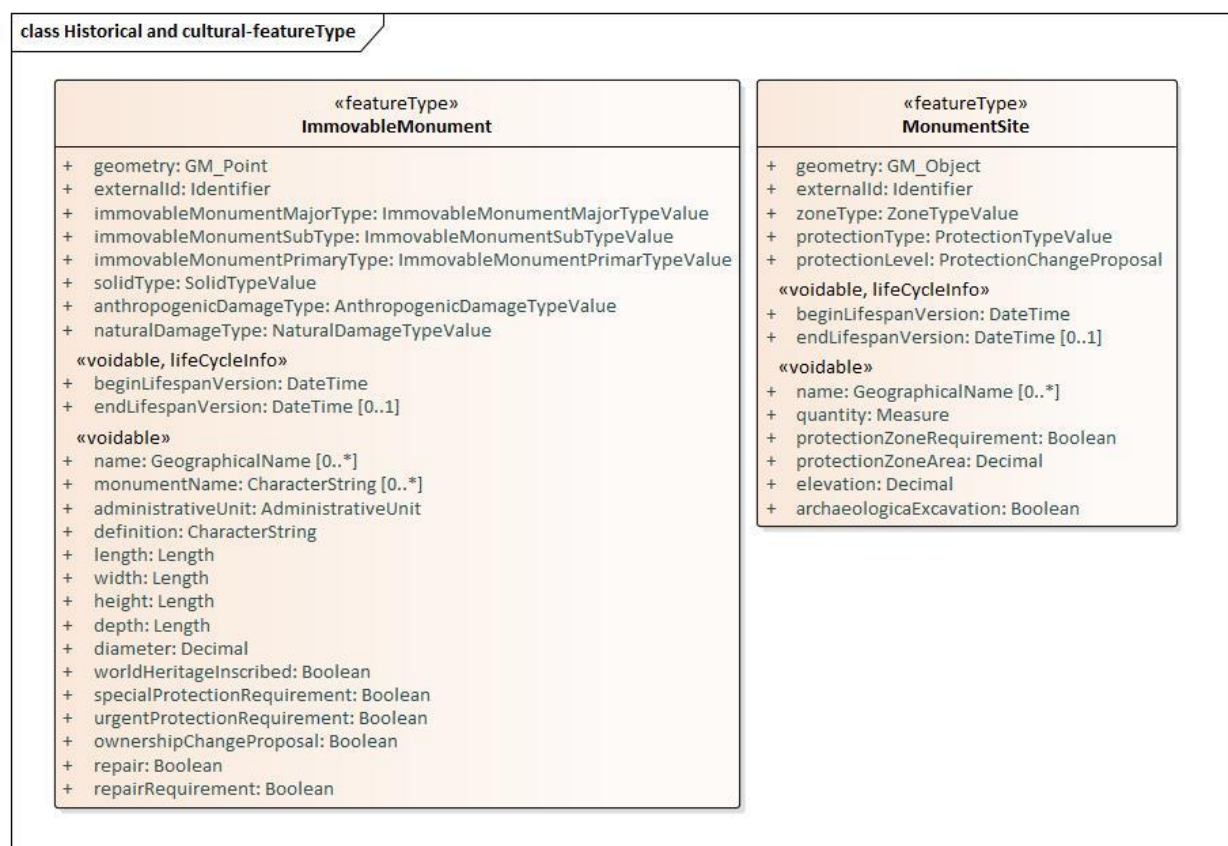
С.1 Өгөгдлийн багц - Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал өгөгдөл (Immovable historical and cultural monuments)

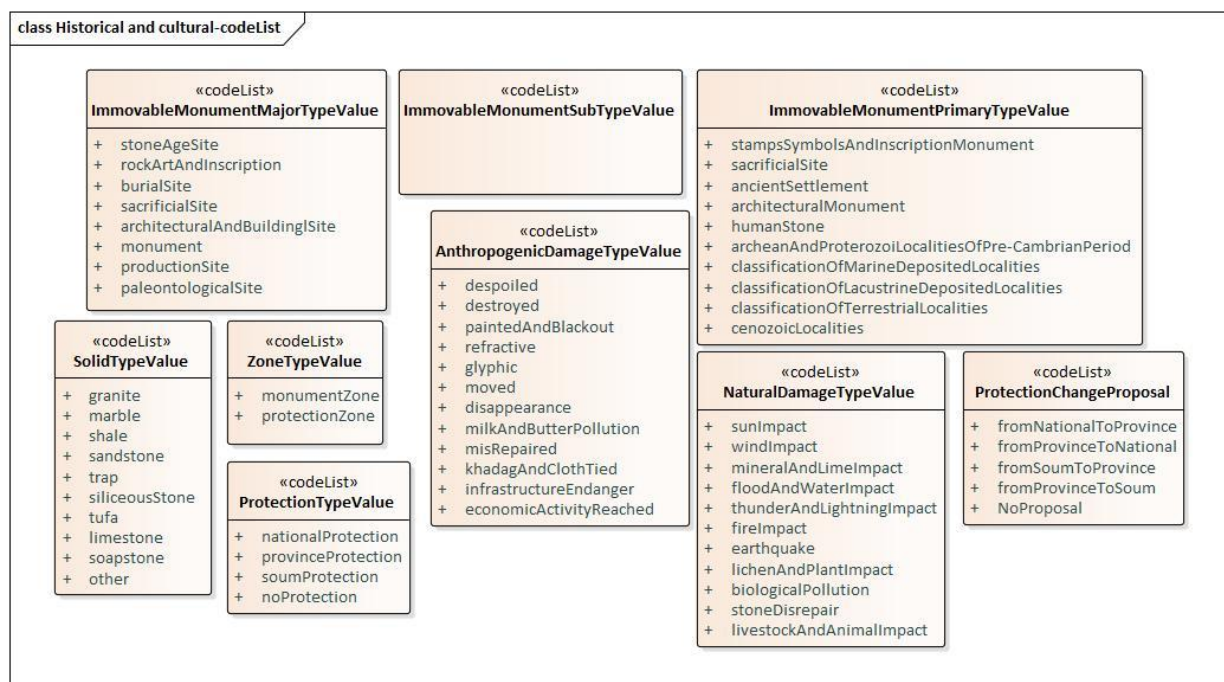
С.1-р зураг - UML диаграмм: Бусад дэд өгөгдлийн сантай холбогдсон байдал

С.2-р зураг - UML диаграмм: “Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал”-ын хэрэглээний тойм схем

С.3-р зураг - UML диаграмм: “Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал”-ын биет төрлийн схем

С.4-р зураг - UML диаграмм: “Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал”-ын кодын жагсаалтын схем

D хавсралт
(норматив)

Өгөгдлийн чанар

D.1-р хүснэгт - Түүх, соёл, археологийн өв орон зайн өгөгдлийг үнэлэх чанарын элементүүд

Хэсэг	Өгөгдлийн чанарын элемент	Өгөгдлийн чанарын дэд элемент	Тодорхойлолт	Үнэлгээний цар хүрээ
1	Бүрэн бүтэн байдал	Илүүдэл	Өгөгдлийн сангийн хамрах хүрээнд дурдсанаас илүүц өгөгдөл	өгөгдлийн багц
		Орхигдол	Хамрах хүрээгээр тодорхойлсон өгөгдлийн сангаас орхигдсон өгөгдөл	өгөгдлийн багц
2	Утга агуулгын нийцтэй байдал	Ерөнхий нийцтэй байдал	Концепц схемийн дүрмийг дагаж мөрдөх	орон зайн объектын төрөл /орон зайн объект
		Домэйний нийцтэй байдал	Домэйн утгыг дагаж мөрдөх	орон зайн объектын төрөл /орон зайн объект
3	Байрлалын нарийвчлал	Үнэмлэхүй буюу гадаад нарийвчлал	Солбицлын утгууд нь хүлээн зөвшөөрөгдсөн эсвэл хамгийн бага алдааны нарийвчлалыг хангах	өгөгдлийн багц
4	Сэдэвчилсэн нарийвчлал	Тоон бус атрибутын үнэн зөв байдал	Тоон бус атрибутын шинж чанартай тохирох байдал	орон зайн объектын төрөл

D.1.1-р хүснэгт – Бүрэн бүтэн байдал – Илүүдэл

Бүрэлдэхүүн хэсэг	Тайлбар
Нэр	илүүдэл элемент
Хураангуй нэр	-
Элементийн нэр	илүүдэл
Үндсэн хэмжүүр	алдаа заагч
Тодорхойлолт	өгөгдөлд алдаатай дүрслэгдсэн зүйлийг заах
Тайлбар	-
Үнэлгээний цар хүрээ	өгөгдлийн багц
Хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц

MNS 6925-13 : 2021

Үзүүлэлт	-
Утгын төрөл	булийн логик утга (зүйлийн илүүдлийг бодитоор заах)
Утгын бүтэц	-
Эх сурвалж	-
Жишээ	өгөгдлийн багцад давхардсан дурсгалуудын тоо
Тодорхойлогч хэмжүүр	3

D.1.2-р хүснэгт – Бүрэн бүтэн байдал – Орхигдол

Бүрэлдэхүүн хэсэг	Тайлбар
Нэр	орхигдсон зүйл
Хураангуй нэр	-
Элементийн нэр	орхигдол
Үндсэн хэмжүүр	алдаа заагч
Тодорхойлолт	өгөгдөлд гээгдсэн зүйлийг заагч
Тайлбар	-
Үнэлгээний хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц
Хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц
Үзүүлэлт	-
Утгын төрөл	логик утга (зүйл гээгдсэнийг үнэн зөвөөр заах)
Утгын бүтэц	-
Эх сурвалж лавлагаа	-
Жишээ	ямар ч бүртгэлгүй орхигдсон дурсгалууд
Тодорхойлогч хэмжүүр	7

D.1.3 - Утга агуулгын нийцтэй байдал – Ерөнхий нийцтэй байдал

Бүрэлдэхүүн хэсэг	Тайлбар
Нэр	концепц схемд нийцэхгүй байгаа зүйлийн тоо хэмжээ
Хураангуй нэр	-
Элементийн нэр	ойлголтын нийцтэй байдал
Үндсэн хэмжүүр	алдаа заагч
Тодорхойлолт	концепц схемд нийцэхгүй байгаа зүйлсийн тоо хэмжээ
Тайлбар	хэрэв концепц схемийн ил ба далд хэлбэрээр тодорхойлсон бол эдгээр дүрмийг дагаж мөрдөнө. эдгээр дүрмийн зөрчил нь тодорхой тодорхойлогдсон хүлцэл дотор биетийг буруу байрлуулах, биетийн давхардал болон хүчингүй давхцал зэрэг болно.
Үнэлгээний цар хүрээ	орон зайн объект / орон зайн объектын төрөл
Хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц
Үзүүлэлт	-
Утгын төрөл	бүхэл тоо

Утгын бүтэц	-
Эх сурвалж	ISO/DIS 19157 Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанар
Жишээ	-
Тодорхойлогч хэмжүүр	10

D.1.4 - Утга агуулгын нийцтэй байдал – Домэйн утгын үл нийцэл

Бүрэлдэхүүн хэсэг	Тайлбар
Нэр	домэйн утгын үл нийцэл
Хураангуй нэр	-
Элементийн нэр	домэйны нийцтэй байдал
Үндсэн хэмжүүр	алдаа заагч
Тодорхойлолт	зүйл нь домэйн утгатай нийцэхгүй байгааг заах
Тайлбар	
Үнэлгээний цар хүрээ	орон зайн объект / орон зайн объектын төрөл
Хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц
Үзүүлэлт	-
Утгын төрөл	хувьсагч (true утга нь ерөнхий схемийн дүрмүүдтэй нийцэхгүй байгааг заана)
Утгын бүтэц	-
Эх сурвалж	ISO/DIS 19157 Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанар
Жишээ	-
Тодорхойлогч хэмжүүр	

D.1.5 - Байрлалын нарийвчлал – Үнэмлэхүй буюу гадаад нарийвчлал

Бүрэлдэхүүн хэсэг	Тайлбар
Нэр	байрлалын тодорхой бус байдлын дундаж утга (1d, 2d ба 3d)
Хураангуй нэр	-
Элементийн нэр	үнэмлэхгүй гадаад нарийвчлал
Үндсэн хэмжүүр	хэрэглэхгүй
Тодорхойлолт	байрлалын тодорхойгүй байдлыг тогтооход зориулсан тодорхойгүй байрлалын дундаж утга нь хэмжсэн байрлал ба байвал зохих бодит байрлал хоорондын зайгаар тодорхойлогдоно.

Тайлбар	цэгүүдийн байрлал нь хэмжигдсэн, цэгүүдийн тоо (n) хэмжсэн байрлал нь x_{mi}, ба y_{mi}, координат хэмжээстээс хамаарсан хэлбэрээр тодорхойлогдоно. x_{ti}, ба y_{ti} -ийн харьцаатай координатууд нь жинхэнэ байрлалыг илэрхийлнэ. алдааг дараах байдлаар тооцоолно. $1D: e_i = x_{mi} - x_{ti} $ $2D: e_i = \sqrt{(x_{mi} - x_{ti})^2 + (y_{mi} - y_{ti})^2}$ хэвтээ шугамын эсвэл гадаад байрлалын тодорхойгүй байдлын дунджийг дараах байдлаар тодорхойлно. $e = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^n e_i$ нийлэмжтэй харилцааг тогтоох шалгуурыг бас дурдах ёстой (жишээлбэл хамгийн ойр байрлалд нийлэмжтэй). өгөгдлийн чанарын үнэлгээний үр дүнг харгалзах оноог олох шалгуур / нөхцөлийг илэрхийлнэ. энэ өгөгдлийн чанарын хэмжүүр нь стандарт хазайлтаас ялгаатай.
Үнэлгээний цар хүрээ	өгөгдлийн багц
Хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц
Үзүүлэлт	-
Утгын төрөл	хэмжих нэгж
Утгын бүтэц	дан утга, багц, дараалал, хүснэгт, матриц эсвэл бүрхэц
Эх сурвалж	ISO/DIS 19157 Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанар
Жишээ	
Тодорхойлогч хэмжүүр	28 (ISO 19157)

D.1.6 - Сэдэвчилсэн нарийвчлал - Тоон бус атрибутын үнэн зөв байдал

Бүрэлдэхүүн хэсэг	Тайлбар
Нэр	атрибутын алдаагүй утгын хувь
Хураангуй нэр	-
Элементийн нэр	тоон бус атрибутын үнэн зөв байдал
Үндсэн хэмжүүр	үнэн зөв объектын зэрэг
Тодорхойлолт	нийт атрибут утгад хамаарах алдаагүй атрибут утгын тоо
Тайлбар	-
Үнэлгээний цар хүрээ	орон зайн объект / орон зайн объектын төрөл
Хамрах хүрээ	өгөгдлийн багц
Үзүүлэлт	-
Утгын төрөл	бодит, хувь, харьцаа (жиш: 0,0189 ; 98,11% ; 11:582)
Утгын бүтэц	дан утга, багц, дараалал, хүснэгт, матриц эсвэл бүрхэц
Эх сурвалж	ISO/DIS 19157 Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанар
Жишээ	0.0189 ; 98.11% ; 11:582
Тодорхойлогч хэмжүүр	67 (ISO 19157)

Ном зүй

- [1] INSPIRE DS-D2.5, Ерөнхий ойлголтын загвар, хувилбар 3.4
- [2] INSPIRE DS-D2.8.I.3:2014, Газар зүйн нэрийн өгөгдлийн үзүүлэлт-Техникийн шаардлага
- [3] INSPIRE DS-D2.8.III.8, Үйлдвэрийн байгууламжийн өргөтгөл болон өгөгдлийн үзүүлэлт
- [4] INSPIRE DS-D2.8.I.4, Засаг захиргааны нэгж өгөгдлийн үзүүлэлт
- [5] ISO/TS 19103:2005, Газар зүйн мэдээлэл – Ойлголтын схемийн хэл
- [6] ISO/DIS 19157, Газар зүйн мэдээлэл – Өгөгдлийн чанар
- [7] MNS 1-1:2006, Монгол Улсын стандартчиллын тогтолцооны суурь стандарт
- [8] MNS 1-2:2006, Монгол Улсын стандартчиллын тогтолцооны суурь стандарт
- [9] MNS ISO/TS 19104:2012 Газар зүйн мэдээлэл - Нэр томьёо
- [10] MNS 5774:2007 Газар зүйн мэдээлэл – Мета өгөгдөл
- [11] Газрын тухай хууль
- [12] Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль
- [13] Монголын түүхийн тайлбар толь
- [14] Г.Энхбат, Ж.Батсуурь “Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалд сөрөг нөлөөт хүчин зүйлсийн учруулах эрсдэлийн үнэлгээний судалгаа”, Улаанбаатар хот, 2020 он